

Adverbielle kløvnings i dansk

MARIE HERGET CHRISTENSEN

Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet

ABSTRACT

In Danish, the clefted constituent of the cleft construction can be non-nominal, that is adverbial. This special type of clefts has not yet been extensively described in the Danish literature on clefts. The present article aims to remedy that, by discussing the function of adverbial cleft constructions. It will offer guidance on how to properly distinguish these types of clefts from other constructions that are superficially similar. It will discuss why there seem to be adverbials that are acceptable as cleft constituents and finally, it will relate adverbial clefts to the cleft type known as IP-clefts (clefts that introduce new information in the cleft clause).

NØGLEORD

sætningskløvning, adverbielle kløvnings, dansk grammatik, fokus, adverbialer

1. Indledning

Når danske grammatikere (som Diderichsen 1946; Dyhr 1978; Götzsche 1998; Hansen 1995; Hansen & Heltoft 2011; Korzen 2014a; Mikkelsen 1911; Nølke 1984; Togeby 2009) skriver om sætningskløvnings, er det oftest konstruktioner som (1) der beskrives.

- (1) Det er EU der skal tage opgaven på sig¹ (Korzen 2014b: 164)

Det drejer sig her om konstruktioner som består af et udkløvet led (*EU*) der er nominelt, og en kløvningsledsætning (*der skal tage opgaven på sig*) der er relativformet. Men i dansk finder vi også andre typer kløvnings som (2)-(3).

- (2) Det er **med dyb sorg** vi må meddele at vores afholdte chef [NN] er afgået ved døden (Korzen 2014b:163)
- (3) Så er det **sommetider** man siger nu gider jeg ikke interessere mig for politik mere for det er for barnligt det her (LANCHART)

I eksemplerne (2) og (3) er de udkløvede led ikke udkløvnings af valensbundne argumenter, men frie adverbielle led. De fleste beskrivelser tager først og fremmest udgangspunkt i ”proto-

1 For illustrationens skyld er alle udkløvede led i eksemplerne markeret med fed og alle kløvningsledsætninger markeret med understregning

typiske kløvninger” som (1) – tilmed ofte ud fra et enkelt eksempel eller to der ikke er belagte. Men flere danske korpusundersøgelser af kløvninger i forskellige genrer (Dyhr 1978; Christensen 2019a; Korzen 2014b) har vist at adverbielle kløvninger som i (2) og (3) er en fast bestanddel af danske kløvninger. Eksempelvis finder jeg at adverbielle kløvninger udgør 23 % af kløvningerne i dansk talesprog i den del af LANCHART-korpusset jeg har undersøgt (Christensen 2019a). Det giver os en ide om at adverbielle kløvninger ikke er en perifer syntaktisk afart af den valensbundne, men at adverbielle kløvninger faktisk må have en central rolle i beskrivelsen af kløvningskonstruktionen i dansk. Denne artikel sætter sig for at komme med netop sådan en beskrivelse. Beskrivelsen vil lægge vægt på adverbielle kløvningers funktion og brug og på hvordan adverbielle kløvninger kan identificeres og afgrænses fra lignende konstruktioner.

Artiklens struktur er som følger. Jeg vil først give et kort rids af hvordan den danske tradition beskriver og definerer en ”prototypisk” dansk kløvning i afsnit 2. Derefter vil jeg i afsnit 3 beskrive funktionerne for sætningskløvninger og beskrive hvordan fokusfunktionen realiseres for adverbielle kløvninger. Derefter vil jeg i afsnit 4 analysere hvordan vi kan skelne adverbielle kløvninger fra andre lignende konstruktioner. I afsnit 5 vil jeg diskutere det forhold at visse adverbialer tilsyneladende ikke er kløvelige. I afsnit 6 vil jeg beskrive en undertype af kløvninger, nemlig den såkaldte informative præsuppositionskløvning, som Korzen (2014b) har sat i forbindelse med adverbielle kløvninger. Endelig vil jeg sammenfatte artiklens iagttagelser i afsnit 7.

2. Sætningskløvning i dansk

I dansk findes der forskellige typer af kløvningskonstruktioner, fx *der*-kløvningen (fx *der er en kat der ligger på gulvet*), men i denne artikel kommer jeg kun til at beskæftige mig med *det*-kløvninger som i eksempel (1), nedenfor gentaget som (4). Det skyldes at det er denne konstruktion der er relevant for udkløvninger af adverbialer (*der*-kløvninger tillader slet ikke adverbielle kløvninger, jf. fx Brinck (1997)). I den internationale kløvningsslitteratur er der tradition for at beskrive både engelske *it*-kløvninger (der på mange måder svarer til *det*-kløvninger) og såkaldte pseudokløvninger (fx *det der lå på gulvet, var en kat*), jf. fx Prince (1978) og Patten (2013). Den samme tradition har vi ikke i danske grammatikker og beskrivelser der typisk hovedsageligt beskæftiger sig med *det*-kløvninger (Christensen 2019b; Götzsche 1998; Hansen 1995; Hansen & Heltoft 2011; Korzen 2014b; Togeby 2009)². Denne tradition følger jeg, men det vil være interessant for fremtidige studier at beskrive forholdene for adverbielle pseudokløvninger. Når jeg i denne artikel taler om kløvningskonstruktioner eller slet og ret kløvninger, refererer jeg altså udelukkende til *det*-kløvninger som i (4).

- (4) Det er EU der skal tage opgaven på sig (Korzen 2014:164)

² Se dog Nølle (1984), der afviser pseudokløvninger som ophav til *det*-kløvninger, samt Dyhr (1978), der også har talt pseudokløvninger i sin korpusundersøgelse af danske kløvninger.

I kløvningen i (4) er indholdssubjektet *EU* udkløvet. Kløvninger består således af en oversætning med et udkløvet led (her *EU*) sammen med et foreløbigt subjekt (*det*) og en form af kopulaverbet *være* eller *blive* samt af en kløvningssætsætning der er underordnet oversætningen (her *der skal tage opgaven på sig*) (jf. fx Hansen & Heltoft 2011:179off). Den samme proposition vil typisk kunne udtrykkes af en ukløvet deklarativ sætning som i (5).

(5) *EU skal tage opgaven på sig*

Abonnerer man på en funktionel tilgang, kan man sige at den samme proposition på indholdssiden kan udtrykkes med forskellige typer konstruktioner på udtrykssiden – i (5) med en ukløvet sætning. Når en proposition udtrykkes med en kløvning, medfører det at propositionen kodes med de funktioner der er iboende i kløvninger. En kløvning medfører nemlig at informationen i ledsætningen *præsupponeres* og informationen i det udkløvede led *fokuseres* (jf. fx Delin 1989:3; Hansen & Heltoft 2011:179off). Disse definatoriske træk ligger til grund for alle kløvningstyper. En central pointe for denne artikel er at et hvilket som helst led i propositionen kan udkløves (Hansen & Heltoft 2011:179off) – det vil sige også frie adverbelle indholdsled, som vi skal se. Vi kunne derfor også have kløvninger som (6) som udtryk for den samme proposition.

(6) *Det er **opgaven** EU skal tage på sig*

I (6) er det indholdsobjektet fra propositionen der udkløves (*opgaven*), mens det i (4) er indholdssubjektet (*EU*). Således kan man tale om fx objektskløvninger og subjektskløvninger – og adverbelle kløvninger. Det er vigtigt at skelne mellem om vi taler materiale eller funktion når vi taler kløvningstyper. I den internationale litteratur opereres der nogle gange med et skel mellem nominelt og adverbelt materiale i udkløvningen (Hasselgård 2004; Prince 1978; Weinert & Miller 1996); her er det altså tale om en forskel i materiale. Vi kan have kløvninger som er valensbundne – altså som udkløver et obligatorisk indholdsled, men som har adverbelt materiale i det udkløvede led som i (7).

(7) Så er det **derudeaf** jeg boede (efter LANCHART (jf. Gregersen 2009))

I (7) er det valensbundne indholdsargument for *bo* udkløvet (*derudaf*), og materialet i udkløvningen er adverbelt. Men de kløvninger jeg primært interesserer mig for i denne artikel, er kløvninger hvor frie adverbelle indholdsled er udkløvet. Her er det altså det udkløvede leds funktion der er adverbelt. Hvis vi for illustrationens skyld tilføjer et frit adverbial til propositionen udtrykt i (4-6) *EU skal nu tage opgaven på sig*, kan dette led udkløves som vist i (8).

(8) *Det er **nu** EU skal tage opgaven på sig*

I (8) er både den syntaktiske funktion og materialet i udkløvningen *nu* adverbelt, og det er altså denne type der er genstand for min artikel, og den kendes, ud over på den adverbelle udkløvning, først og fremmest på kløvningssætsætningens form. Kløvningssætsætninger er

”relativformede” ifølge Hansen (1995), og selvom de ikke er attributive modificeringer af det udkløvede led men derimod underordnet hele oversætningen, så opfører de sig i deres indre opbygning på samme måde som en attributivsætning. Det indholdsled fra propositionen der udtrykkes i det udkløvede led, udtrykkes således ikke (eller udtrykkes med et pronomen for subjektskløvnings vedkommende). Det gælder uanset om leddet er frit eller styret, men når det er styret, kommer ledsætningens udtrykssyntaks til at fremstå markeret, eftersom valensen under umarkerede omstændigheder foreskriver at alle valensbundne led skal udtrykkes inden for sætningsgrænsen. Det er lettest at se i objektskløvnings som i (9):

(9) Det er **de to jeg har at holde styr på** (LANCHART)

Ledsætningen *jeg har at holde styr på* i (9) har således ikke udtrykt det valensbundne indholdsobjekt. Anderledes er det for kløvningsledsætninger til udkløvninger der udkløver frie indholdsled. Her udtrykkes alle valensbundne indholdsled i kløvningsledsætningen, som vist i (10) som er et eksempel på en udkløvning af et frit adverbial.

(10) Det er **nu der skal ske noget andet for ham tror jeg** (LANCHART)

I (10) er kløvningsledsætningen *der skal ske noget andet for ham*. I (10) er der godt nok også et indholdsled – det udkløvede *nu* – der ikke er udtrykt i ledsætningen, men fordi det er frit og ikke valensbundet, er ledsætningens udtrykssyntaks umarkeret og ledsætningen *der skal ske noget andet for ham* fremstår derfor ikke ”relativformet” men derimod ”nominalformet” hvilket altså er et særtræk ved adverbielle kløvnings i forhold til andre kløvnings.

3. Funktioner

Som Wiwel (1901) ekspliciterer, sker der en fordeling af sætningsindholdet i propositionen i de to udtrykte sætninger i kløvningen,

hvoraf den forreste [sætning] **egentlig kun indeholder det ord** der skal fremhæves og den anden det øvrige. (Wiwel 1901:343, mine fremhævninger)

Den del der indeholder ”det der skal fremhæves”, er altså det udkløvede led og resten af oversætningen (*det+være*). Konstruktionen bliver af Hansen (1995) beskrevet som den grammatikaliserede måde at markere fokus på i dansk. Man kan sige at konstruktionen er en måde at udtrykke en proposition sådan så netop ét led bliver fokuseret (eller i hvert fald udpeget, alt efter hvilken fokusteori man abonnerer på, jf. fx Delin (1989:13ff)). Den del der udtrykker ”det øvrige” – altså alt indholdet i propositionen bortset fra det udkløvede led – er kløvningens ledsætning. Den store forskel på den ikke-kløvede realisering af propositionen i (4) og den kløvede i (5) er dermed at den information der i (5) henlægges til kløvningsledsætningen, er præsupponeret

(jf. Delin 1989:115ff), det vil sige at der til (4) er forudsat indholdet som er vist i (11).

(11) Nogen skal tage opgaven på sig.

At ledsætningsindholdet er præsupponeret, kan ses hvis oversættningen negeres som i (12).

(12) Det er *ikke EU der skal tage opgaven på sig*

I (12) er (11) stadig sand, selvom indholdet i oversættningen ikke er det. Der er en udbredt enighed om at det er bevis for at ledsætningen er præsupponeret (jf. fx Delin 1989:115ff). Denne præsupposition findes ikke i den ukløvede (5). Hvis den negeres, *behøver* (11) ikke være sand. Endelig er det kendetegnende for kløvningssætningen at den ofte indeholder kendt information, hvilket dog ikke nødvendigvis er tilfældet (jf. beskrivelsen af informative præsuppositionskløvninger nedenfor i afsnit 6).

3.1 Funktionen for det ukløvede led

I den anden del af kløvningen – det ukløvede led – fokuseres ét led fra propositionen. Hansen & Heltoft (2011:179off) viser at fokuseringen så at sige medfører en paradigmatiske udpegning hvor der hos modtageren vækkes en forestilling om et paradigme af mulige referenter der kan stå på det ukløvede leds plads. I (1)'s tilfælde er det gruppen af mulige institutioner der kunne tænkes at skulle tage opgaven på sig. I en ikke-negeret kløvning udpeges netop ét valg i paradigmet (*EU*) (og resten fravælges). Denne udpegende funktion er en del af kløvningens funktion uanset hvilket indholdsled fra propositionen der udkløves (jf. fx Nølke 1984; Hansen og Heltoft 2011:179off). Når det drejer sig om adverbelle kløvninger, finder den samme udpegning sted, eftersom den er grammatisk kodet i selve kløvningssætningen (Christensen 2019b). Vi kan for eksempel se det ved tidsadverbelle udkløvninger: her betyder udpegningen at et tidspunkt udpeges, og alle andre tidspunkter fravælges som vist i (13).

(13) Det var i **2013** jeg fik arbejde på universitetet.

I (13) betyder udkløvningen af tidsangivelsen (*2013*) at begivenheden *jeg fik arbejde på universitetet* fandt sted på det tidspunkt og ikke på noget andet tidspunkt. Omvendt forholder det sig med det ukløvede sidestykke i (14).

(14) I 2013 fik jeg arbejde på universitetet (og det gjorde jeg igen i 2017)

I (14) er der ikke samme udpegning af tidsangivelse, hvorfor begivenheden nok tidsfæstes, men alle andre tidspunkter for begivenheden udelukkes ikke, som det kan ses af fortsættelsen i parentes.

Den præcise funktion for udkløvningen er noget der er blevet forsket meget i, men mange af undersøgelserne inkluderer ikke adverbelle kløvninger. Fx viste vi i Christensen & Stewart

(kommende) at udkløvninger virker som opmærksomhedsfangere i processering netop i kraft af deres fokusfunktion, men vi inkluderede ikke adverbielle kløvninger eftersom vi ville have så ens et testmateriale som muligt. I en korpusundersøgelse hvor jeg undersøgte diskursiv 'opførsel' for kløvninger relateret til fokusfunktionen, viste der sig et anderledes mønster for adverbielle kløvninger end for valensbundne (Christensen 2019a). Således var adverbielle kløvninger sjældnere kontrasterede end de valensbundne (konstrastkløvninger er kløvninger som *Det er ikke EU men derimod Danmark der skal bestemme*). Kontrast er blevet sat i forbindelse med udpegning. Eftersom kløvninger allerede vækker forestillingen om et paradigme af referenter (fx tidspunkter) for det udkløvede led og vælger ét, er konstruktionen velegnet til også at modstille valget mod et andet i paradigmet (Christensen 2019a). Det er dog vigtigt at pointere at udpegning og kontrast er to forskellige funktioner (Kristensen 2013). Kontrast er således ikke en funktion ved kløvninger. Desuden fandt jeg at adverbielle udkløvninger genoptages sjældnere end valensbundne udkløvninger i den efterfølgende samtale. Hansen & Heltoft (2011:179off) beskriver fokuserede led netop som de led der genoptages i den efterfølgende diskurs. Korzen (2014b) sætter i sin undersøgelse en særlig type af adverbielle kløvninger (se nedenfor) i forbindelse med svagere fokusmarkering end "prototypiske kløvninger".

Samlet set kan jeg altså sige at adverbielle udkløvninger ganske som andre udkløvninger er grammatisk kodede for *fokus* (udpegning), men meget tyder på at denne kodning realiseres anderledes for adverbielle kløvninger end for valensbundne. Nu hvor jeg har redegjort for adverbielle kløvningsstruktur og funktion, kan jeg gå videre til grænsedragningen mellem ægte adverbielle kløvninger og andre lignende konstruktioner.

4. Afgræsning fra andre konstruktioner

Selvom adverbielle kløvninger som vist ovenfor kan defineres både med et klart indhold og udtryk, er der alligevel vanskeligheder forbundet med at trække en hel skarp kategorigrænse mellem adverbielle kløvninger og konstruktioner der på overfladen ligner disse. I nogle tilfælde kan der opstilles kriterier for en sådan afgræsning, i andre tilfælde er der tale om tvetydige eksempler. Som nævnt er kløvningsledsætninger i adverbielle kløvninger "nominalformede" – det vil sige alle styrede indholdsled er udtrykt i kløvningsledsætningen som vist ovenfor i (10). Dette medfører overfladelighed mellem kløvningsledsætninger i adverbielle kløvninger og nominelle ledsætninger. Det er denne overfladelighed der er ophav til tvivl om grænsedragningen mellem adverbielle kløvninger og lignende konstruktioner. Vi skal nu først se på nogle eksempler som er klart på den anden side af grænsen, det vil sige ikke-kløvninger, men som ofte bliver fejlkategoriseret som kløvninger på grund af overfladeligheder, og derefter på nogle tilfælde hvor der rent faktisk er tvetydighed mellem om konstruktionen er en kløvning eller ej.

4.1 Afgræsning mellem adverbielle kløvnings- og lignende konstruktioner

Beskrivelsen skal på den ene side kunne tage højde for tilfælde hvor ægte adverbielle kløvnings- og lignende konstruktioner udviser overfladelighed med ikke-kløvningskonstruktioner, og på den anden side konstruktioner der er decideret tvetydige. Det er velbeskrevet at subjekts- og objektskløvningskonstruktioner på overfladen ligner visse prædikative konstruktioner (jf. fx Götzsche 1998; Nølke 1984). Nølke (1984) har fx eksemplet (15).

(15) Det (der) er Peter der (jo) lige er kommet hjem (Nølke 1984:73)

I (15) er *Det* anaforisk med reference uden for kløvningen, og ledsætningen *der (jo) lige er kommet hjem* er en attributiv ledsætning der er en del af det prædikative nominalsyntaxme. I modsætning hertil knytter ledsætningen sig til hele oversætningen i en kløvningskonstruktion. Hvorvidt en konstruktion med *det er* er at betragte som en kløvning eller en prædikativkonstruktion med relativsætning, afgøres først og fremmest af, om *det* er referentielt (Nølke 1984). Her er der altså overfladelighed mellem relativformede kløvningsledsætninger og 'ægte' relativsætninger³.

Mens overfladeligheden ovenfor vedrører subjekt- og objektskløvningskonstruktioner i hvilke kløvningsledsætningen ligner en relativsætning, opstår overfladelighed for den adverbielle kløvningskonstruktion vedkommende med andre konstruktioner der indeholder *det er* + nominal ledsætning. Det gælder for visse såkaldte CTP-konstruktioner (*Complement taking predicates*, jf. fx Boye & Harder 2007). CTP-konstruktioner er konstruktioner hvor et matrix-prædikatum tager en nominal ledsætning som argument. Overfladeligheden opstår når prædikativet tager en nominal ledsætning som subjekt og udtrykker det med foreløbigt subjekt (*det*) og efterstillet nominal ledsætning som i (16).

(16) Det er dejligt at vi har noget tid sammen (efter LANCHART)

Hvis man sammenligner kløvningen i (13) med CTP-konstruktionen (16), kan man se overfladeligheden. Begge ledsætninger er nominelt formede og begge består af en oversætning *det er* med et prædikativ. (16) er en såkaldt faktiv CTP-konstruktion (jf. fx Jensen & Christensen 2013) med et vurderende adjektiv som prædikativ. I (13) er det let entydigt at kategorisere det udkløvede led som adverbialt fordi dets materiale utvetydigt udgøres af et adverbium (*nu*), derimod kan adjektiver som *dejligt* også fungere som adverbialer, hvorfor der faktisk kan opstå reel tvetydighed mellem de to konstruktioner, som vi skal se nedenfor. Endnu en lighed mellem (13) og (16) er på indholdsplanet. Således er indholdet i ledsætningen i begge konstruktioner præsupponeret. Det er en definitorisk del af faktive CTP-konstruktioner at deres ledsætninger er præsupponerede ligeså vel som det er for kløvningskonstruktioner. Hvad der er kategorisk forskelligt for de to konstruktioner, er imidlertid at der sker en udpegning af *nu* – en udkløvning – i (13). I (13) er der altså kun tale

³ Se i øvrigt Götzsche (1998) for en gennemgang af tvetydighed mellem subjektskløvnings- og prædikativkonstruktioner.

om én proposition der er kløvet i to sætninger, mens der i (16) er tale om to propositioner såvel som om to sætninger hvoraf den ene er indlejret i den anden. At ledsætningen i (16) er subjekt i oversætningen, medfører at den kan placeres på subjekspladsen i stedet for det foreløbige subjekt *det* som vist i (17).

(17) At vi har noget tid sammen, er dejligt

Denne mulighed for at placere ledsætningen på subjekspladsen i oversætningen er ikke muligt i kløvninger som (13) eftersom ledsætningen ikke er subjekt i oversætningen. Der er altså en distributionsforskel som ikke ses realiseret når CTP-konstruktionen udtrykkes med foreløbigt subjekt, men som ikke desto mindre adskiller de to konstruktioner fra hinanden. Det kan tilføjes at det ikke i sig selv er materialet i det udkløvede led der afgør konstruktionen. Som en særlig problemstilling i dansk kan der opstå tvetydighed mellem adjektiver og visse adverbialer; som vi skal se nedenfor, kan dette have konsekvenser for grænsedragningen mellem kløvninger og andre konstruktioner. Først vil jeg dog knytte et par eksempler til kløvninger med adjektiver i udkløvningen som i eksempel (18).

(18) Det er **meget lidt** man kan få bevilget (LANCHART)

I (18) er *meget lidt* et adjektivsyntagme som er indholdsobjekt i propositionen, og som altså er udkløvet. Også prædikative adjektiver kan kløves; Mikkelsen (1911) har eksemplet (19).

(19) Det er ikke **klogt** (at) han har båret sig ad (Mikkelsen 1911:569)

I (19) er der tale om et prædikativt adjektiv (*klogt*) der på indholdssiden er et indlejret prædikativ⁴ og altså udtrykt som udkløvet led. Udkløvede subjeksprædikativer er sjældne, men attesterede som i (20).

(20) Det er jo ikke **ret meget fed** du er (Hansen & Heltoft 2011: 1791; fra Ribbjerg *Weekend* 2013).

I (20) er det udkløvede led et subjeksprædikativ med adjektivisk materiale. Både indholdssubjeksprædikativer, indholdsobjektsprædikativer og indlejrede indholdsprædikativer er styrede indholdsled. Derfor opstår der ikke samme overfladelighed som skitseret ovenfor.

4 Visse grammatiske traditioner vil rimeligvis betragte *klogt* som adverbial snarere end som prædikativ. Jeg følger Hansen og Heltofts (2011) definition af prædikativ, men det er uden for artiklens formål at gå i detaljer med det spørgsmål. Pointen jeg vil fremføre er blot at også prædikative adjektiver kan udkløves som vist i (19). Man kan for tydelighedens skyld tilføje et konstrueret eksempel som *det er rødt jeg har malet havebordet* hvor indholdsobjektsprædikativet *rødt* er udkløvet.

4.2 Tvetydighed

Som sagt kan der i visse tilfælde være tale om ikke bare overfladelighed men decideret tvetydighed hvor samme konstruktion har to mulige tolkninger. Dyhr (1978) har eksemplet (21).

- (21) Det er **sjældent at opvisning bliver lige så underholdende som kamp** (Dyhr 1978:130, fra POL 4.1.73:6; min fremhævning)

Konstruktionen i (21) kan ifølge Dyhr enten tolkes som en CTP-konstruktion med foreløbigt subjekt og adjektivisk prædikativ eller som en adverbial kløvning. Tvetydigheden opstår, fordi *sjældent* både kan være et adjektiv i neutrum og et adverbial.

Til det kan man tilføje at *sjældent*, i fald man tolker det som et udkløvet adverbial, er et frit indholdsled, hvorfor ledsætningen bliver nominalformet. Havde det som i (22) været det styrede indholdsled (*lige så underholdende som kamp*) der var udkløvet, havde tvetydigheden ikke kunnet opstå.

- (22) Det er **lige så underholdende som kamp at opvisning sjældent bliver**

I (22) opstår der ingen tvetydighed fordi ledsætningen ikke har overfladelighed med et nominelt CTP-komplement. Bemærk at der for (21)'s vedkommende gælder samme distributionsforhold som beskrevet ovenfor, her vist som (23).

- (23) At opvisning bliver lige så underholdende som kamp, er sjældent

Det er altså kun i tolkningen som CTP-konstruktion at (23) er mulig. I praksis vil tvetydigheden rimeligvis oftest opløses af konteksten.

En anden form for tvetydighed kan opstå omkring *sådan*. Som adjektiv kan *sådan* have en attributiv ledsætning knyttet til sig som vist i eksempel (24).

- (24) Men jeg har det sådan at jeg tager det som det kommer (tv.tid.tv2.dk)

Bemærk at alle styrede indholdsled i ledsætningen er udtrykt. Den slags adjektivsyntagmer kan også stå prædikativt som i (25).

- (25) Det var ikke sådan at vi kendte sådan alle folk på øen i vores barndom (LANCHART)

I (25) står adjektivsyntagmet på p-pladsen (jf. fx Hansen & Heltoft 2011:1583ff), og det er her tvetydigheden opstår fordi *sådan* også kan være et mådesadverbial og dermed også udkløves som vi ser i (26).

- (26) Det var da **sådan at vi lærte vel at gøre tingene efter hvordan de gjorde tingene** ikke (LANCHART)

Ved (26) bliver det vanskeligt at skille de to konstruktioner fra hinanden. Dels er der ingen distributionsforskel på kløvede sætninger og attributive ledsætninger eftersom en attributiv ledsætning (som i (25)) skal stå lige efter sin kerne (*sådan*), og det derfor ikke er muligt i nogen af konstruktionerne at foranstille ledsætningen. Dels er alle de styrede indholdsled udtrykt i begge ledsætninger respektivt, og der er derfor ikke markeret syntaks i nogen af tilfældene. Hvad der til gengæld ikke er ens, er præsuppositionen. Hvor sandhedsværdien af ledsætningen (*at vi kendte sådan alle folk på øen i vores barndom*) ændres af den negerede oversætning i (25) og altså ikke er sand og derfor heller ikke kan være præsupponeret, vil en negering af oversætningen i kløvningen i (26) ikke ændre på ledsætningens sandhedsværdi som vist i (27).

- (27) Det var da ikke **sådan** at vi lærte vel at gøre tingene efter hvordan de gjorde tingene ikke

I (27) er ledsætningen (*vi lærte vel at gøre tingene efter hvordan de gjorde tingene*) stadig sand og dermed præsupponeret. Og herved opløses tvetydigheden idet kløvninger per definition har præsupponeret indhold i ledsætningen.

Vi så altså at Dyhr (1978) betragter eksempler som (21) som tvetydige mellem kløvninger og prædikative konstruktioner. For den funktionelle grammatiker Dik (1989) er det jeg har kaldt adverbielle kløvninger, noget væsensforskelligt fra kløvningskonstruktioner, som for ham kun omfatter kløvninger med valensbundne udkløvede led. Dik skelner mellem konstruktioner som (28) og (29).

- (28) It was John that I went to New York with (Dik 1989:309)

- (29) It was with John that I went to New York (Dik 1989:309)

Dik (1989) mener der er tale om en prototypisk kløvning i (28), men at det er fejlagtigt at behandle (29) som en kløvning. For mig at se er den eneste forskel på de to konstruktioner hvorvidt præpositionen står sammen med sin styrelse. I begge tilfælde mener jeg der er tale om en udkløvning af det frie adverbielle konsubjekt *with John*. Der kan være tale om forskellige sproglige nuancer, og siden det ligger uden for denne artikel at redegøre for engelsk, lad os se på to danske eksempler med en lignende alternation i (30) og (31).

- (30) Hvor jeg var helt sikker på at [det var **ham** jeg skulle have børn med] (<http://forum.woman.dk/debatten/kaerlighed/er-det-ham-jeg-vil-have-born-med>, mine parenteser)

- (31) Det var **med ham**, hun havde de to børn (Bøgh (2013) (Fra *Dagmar. Historien om en barnemorderske*))

Begge tilfælde analyserer jeg som udklørninger af det frie indholdskonsubjekt *med ham*. Men bemærk at der er en forskel i hvor meget der præsупponeres. Når præpositionen udtrykkes i ledsætningen og ikke sammen med sin udklørvede styrelse, bliver den en del af det præsупponerede indhold. I (31) er det således præsупponeret at *hun havde de to børn* mens det i (30) er sprogligt præsупponeret at *jeg skulle have børn med nogen*. For Dik (1989) minder (29) (og givetvis (31)) mere om konstruktioner som (32) end om nogle som (28).

(32) Det er godt at jeg er taget til New York (Dik 1989:310)

For Dik er eksempler som (29) altså en grundlæggende anden konstruktion end en kløvning-konstruktion, hvorimod jeg altså vil analysere de danske, (formodentligt) ganske ækvivalente (30) og (31) som kløvninger. Dik (1989:309ff) hævder at leddet efter kopulaverbalet hverken i (29) eller (28) kan identificeres med ledsætningen. Korzen (2014a) har en lignende observation, men når frem til en anden analyse. Han underinddeler således kløvninger i forskellige undertyper blandt andet ud fra hvorvidt ledsætningen står i en identitetsrelation med det udklørvede led eller snarere må betragtes som en tilføjelse. Korzen (2014a) når frem til forskellige undertyper af kløvninger, og han ser altså ikke identifikationsrelationen som en definitorisk del af en kløvning (modsat Dik 1989). Efter min analyse går Dik (1989) galt i byen når han ser (29) (og (31)) som samme slags konstruktion som (32). (32) er nemlig, rimeligvis, ganske som (10) ovenfor, et eksempel på en faktive CTP-konstruktion, og der er i bedste fald tale om en overfladelighed. CTP-konstruktioner er aldeles andre konstruktioner og bør helt holdes uden for beskrivelsen af kløvning-konstruktionen og dens eventuelt nært beslægtede konstruktionstyper. Som Dik (1989) selv bemærker, er der således en distributionsforskel mellem de to konstruktionstyper (29) og (32), nemlig at ledsætningen kan foranstilles prædikativet som vist i (34) mens det udklørvede led ikke kan foranstilles som vist i (33). Der er altså samme distributionsforskel som jeg viste ovenfor.

(33) *At jeg tog til New York, var med John (Efter Dik 1989)

(34) At jeg tog til New York, var godt (Efter Dik 1989)

Efter min mening er vi her ved en del af essensen af hvorfor der tit er uenighed om hvorvidt et eksempel skal analyseres som en kløvning eller ej, nemlig overfladeligheden mellem CTP-konstruktioner og adverbelle kløvninger. Men som jeg også har vist, er det muligt på helt klare strukturelle kriterier at skille dem fra hinanden.

Opsummerende kan jeg altså sige at der er visse tilfælde hvor der er tvetydighed mellem adverbelle kløvninger og konstruktioner der ligner på overfladen, så som CTP-konstruktioner. CTP-konstruktioner er dog væsensforskellige, og de har forskellig distribution. *Det er sådan*-konstruktionen har samme distribution uanset om den er en kløvning eller en prædikativ-konstruktion, men det er kun i tilfælde hvor konstruktionen er en kløvning, at ledsætningens indhold er præsупponeret. Nu hvor jeg har etableret en kategorigrænse – om end fuzzy – for

ægte adverbielle kløvningskonstruktioner, vil jeg se nærmere på materialet i adverbielle udkløvninger, nemlig hvilke adverbialer vi udkløver i dansk.

5. (U)udkløvelige adverbialer

Hansen & Heltoft (2011) påpeger som nævnt at alle propositionelle led, og dermed også adverbialer, kan fokuseres (udkløves), dvs. mådes-, tids-, steds-, og omstændighedsadverbialer. Det kan fokusadverbier, sætningsadverbialer og dialogiske partikler derimod ikke. De omtalte typer adverbialer har ifølge Hansen & Heltoft (2011:179off) ikke noget propositionelt indhold og kan derfor ikke udkløves. Omend Hansen & Heltofts (2011:179off) skelnen mellem hvorvidt adverbialer har propositionelt indhold eller ej, kan forklare langt de fleste tilfælde af variation med hensyn til hvorvidt et givent adverbial kan udkløves eller ej, er det ikke hele historien. Der er nemlig, viser Vikner (1973), også adverbialer med propositionelt indhold der ikke lader sig kløve (fx *igen* og *allerede* samt *nogensinde*). *Nogensinde* har Hansen & Heltoft (2011:179off) en forklaring på, idet de afviser at nægtede led kan udkløves da kløvningen i så tilfælde ville komme til at modsige sin egen præsupponering. For de andre adverbier må vi overveje to forhold. For det første hvorvidt en given størrelse faktisk er udkløvelig, eller hvorvidt vi blot har svært ved gennem introspektion at udtænke en passende pragmatisk kontekst hvor kløvningen ville virke velformet (Hasselgård 2004). I diskussionen om kløvningers velformethed skal dog medtages Hasselgårds (2004) påpegnings af at kløvninger i litteraturen tit fremstilles og diskuteres i isolation. Det er uhensigtsmæssigt, påpeger Hasselgård (2004), når man tænker på at konstruktionen i sin væsentlighed er en informationsstrukturel (fokus)konstruktion, hvorfor den kun retvisende kan vurderes i kontekst.

For det andet er det muligt at begrænsningen i kløvningspotentialer kan være funktionelt og ikke formmæssigt (materielemæssigt) motiveret. Den udpegende funktion som kløvningen har, jf. beskrivelsen ovenfor, indebærer et valg mellem entiteter i et opstillet paradigme (Hansen & Heltoft 2011:179off). Det medfører antageligvis at kun klart afgrænsede entiteter lader sig udkløve. Patten (2013:83ff) beskriver det som at kløvning medfører *uniqueness* for den udkløvede referent. Hun viser at *just*, *only*, *precisely* og *exactly* gør engelske adverbialer mere kløvelige. Det er plausibelt at en uafgrænselig størrelse kan gøres afgrænselig ved at komme under en fokusoperators skopus. Hansen & Heltoft (2011:179off) viser netop at ikke-fokuserbare (ikke-kløvelige) led bliver fokuserbare når de kommer i skopus for fokusoperatoren *kun*. Denne beskrivelse omhandler ikke-fokuserbare ubestemte nominale led, men beskrivelsen kan rimeligvis udvides til ikke-fokuserbare eller svært fokuserbare ikke-nominale led som *allerede* i (35) der er et konstrueret eksempel hvor *allerede* modificeres af fokusoperatoren *ikke*.

- (35) Det er forhåbentlig **ikke** allerede du skal gå

Ikke alene forekommer (35) mig at være velformet, men ofte er der i kløvningskonstruktioner en udtrykt eller implicit forståelse af modstilling til de andre valg i paradigmet. Patten viser det med eksemplerne (36) - (37).

(36) *It's sick that he was

(37) It's not sick he was but tired (Patten 2013, efter Kiss 1998:262)

Her udtrykkes paradigmevalget gennem kløvningen og modstillingen i en efterfølgende ekstraposition. Disse konstruktioner med eksplicit kontrast gør ifølge Patten (2013) både adverbialer og – som her – adjektiviske prædikativer mere kløvelige.

Eksempel (37) vil oftest blive analyseret som metalingvistisk. Det er efter min mening dog ikke noget der diskvalificerer konstruktionen som kløvning. Tværtimod kan den egenskab ved kløvninger at de vækker en forestilling om et paradigme af mulige referenter, gøre at kløvninger er særlig velegnede til at udtrykke metalingvistisk information i form af paradigmatiske kontraster. Der er dog i sidste ende brug for flere korpusundersøgelser for tilstrækkeligt at få belyst hvorvidt der reelt findes ukløvelige adverbialer med propositionelt indhold i dansk. Jeg vil nu afslutningsvis diskutere adverbielle kløvninger med en lidt anden brug end den prototypiske.

6. Undertyper af adverbielle kløvninger

Der er relativ stor enighed i litteraturen om at det udkløvede led i den ”prototypiske” kløvningskonstruktion (som (1)) er fokuseret og indeholder ny information, mens ledsætningen er præsupponeret og indeholder given information (jf. fx Hansen & Heltoft 2011:197off). Det er dog efterhånden velbeskrevet at der også findes en kløvningsvariant med en anden informationsstruktur, nemlig de såkaldte *informative præsuppositionskløvninger* (IP-kløvninger) (jf. fx Hasselgård 2004). I denne type kløvninger er informationen i ledsætningen ny, men stadigvæk præsupponeret snarere end asserteret. Det har den følge at ledsætningen er kodet som fakta der ikke står til diskussion, men alligevel ikke er given information for den intenderede lytter (Hasselgård 2004). Hasselgård beskriver det som at taleren ”minder lytter om” informationen i ledsætningen snarere end at pakke informationen ind som ny. Flere danske sprogforskere (Hansen & Heltoft 2011; Hansen 1995; Korzen 2014b; Togeby 2009) har beskrevet en særlig type af den informative præsuppositionskløvning, nemlig den vi ser i (38). Den kalder Hansen & Heltoft (2011:179off) *retorisk kløvning*, mens Korzen (2014b) kalder den *emotiv kløvning*.

(38) Det er **med dyb sorg** vi må meddele at vores afholdte chef [NN] er afgået ved døden (Korzen 2014b:163)

I (38) virker det oplagt at den informative del af meddelelsen findes i ledsætningen (jf. Korzen 2014b). Denne type kløvning har altid udkløvet adverbial (*med dyb sorg*). Som Korzen (2014b)

viser, er den emotive kløvning dog ikke den eneste type informativ præsuppositionskløvning i dansk. Han finder nemlig i sin korpusundersøgelse af danske kløvninger også eksempler af typen (39).

- (39) Det er jo først **med Nice-traktaten, der som bekendt ikke er trådt i kraft endnu, at der er tilvejebragt et retsgrundlag.** (Korzen 2014b:170)

I (39) er ledsætningen *at der er tilvejebragt et retsgrundlag* præsupponeret men indeholder ny information, påpeger Korzen (2014b). Også her er det udkløvede led adverbialt (*med Nice-traktaten, der som bekendt ikke er trådt i kraft endnu*). Hasselgård (2004) finder begge typer kløvningskonstruktioner i sin korpusundersøgelse af engelsk og norsk. Hun viser desuden at der i norsk er meget færre adverbialer end i engelsk. Hun forklarer dette med at norsk tillader adverbialer i forfeltet, modsat engelsk der ikke har forfelt og følgelig mange flere begrænsninger på foranstillinger af adverbialer (som bekendt tillader dansk også adverbialer i forfeltet). Korzen (2014b) fandt også i sin undersøgelse mange færre adverbialer i dansk end i italiensk. Forfeltspacering er i dansk sat i forbindelse med topikaliserings (jf. Hansen og Heltoft 2011:68), og Hasselgård (2004) nævner netop at informative præsuppositionskløvninger er blevet sat i forbindelse med at have en topikaliserende snarere end fokuserende funktion for det udkløvede led. I dette fald burde det være omtrent informationsstrukturelt sammenfaldende at sætte adverbialer i forfeltet som vist i (40), mod at udkløve det i en informativ præsuppositionskløvning som (39).

- (40) Først med Nice-traktaten, der som bekendt ikke er trådt i kraft endnu, er der tilvejebragt et retsgrundlag. (Efter Korzen 2014)

Det synes plausibelt for mig at forskellen mellem (39) og (40) først fremmest er registermæssig, eller også giver udtryk for en eller anden ekstralingvistisk variation; forskellen er altså hverken informationsstrukturel eller semantisk. Bemærk dog at der er en væsentlig *syntaktisk* forskel, idet den information der udtrykkes i oversætningen i (39), udtrykkes i ledsætningen i (40) og vice versa, samt at indholdet i kløvningsledsætningen i (39) er præsupponeret. Hasselgård (2004) viser samtidig at der er stort sammenfald mellem informative præsuppositionskløvninger og adverbialer. Men hun finder dog også enkelte eksempler på adverbialer kløvninger med den "prototypiske" informationsstruktur. Det er altså ikke entydigt sådan at alle adverbialer kløvninger er informative præsuppositionskløvninger. Det er heller ikke sådan at IP-kløvninger altid har adverbialer udkløvninger. Prince (1978), som var den første til at beskrive IP-kløvninger, viser fx eksempler på IP-kløvninger med udkløvede nominelle anaforer. I dansk har jeg vist en kløvningstype der er en IP-kløvning med valensbundne (og nominale) udkløvninger, nemlig nyhedskløvningen, se Christensen (2018).

7. Sammenfatning

Denne artikel er en beskrivelse af danske adverbielle kløvninger. Jeg har først vist de strukturelle og funktionelle egenskaber en adverbial kløvning har tilfælles med alle andre kløvninger. Jeg har diskuteret hvordan de rimeligt kan afgrænses fra andre konstruktioner som de i visse tilfælde bliver opfattet som ensbetydende med og i andre tilfælde decideret bliver forvekslet med, først og fremmest den faktive CTP-konstruktion, der i visse tilfælde har overfladelighed med kløvninger, men som ifølge min analyse er en aldeles anden konstruktion. Jeg har diskuteret hvorvidt visse adverbialer er uudkløvelige, og argumenteret for at vi må se på funktionelle begrænsninger snarere end formmæssige når vi skal forklare leds kløvningspotentiale, og endvidere argumenteret for altid at vurdere attesterede eksempler i rette kontekst. Endelig har jeg redegjort for en særlig type af kløvninger, nemlig *informative præsuppositionskløvninger*, der ofte forekommer med adverbielle udkløvninger. Disse typer kløvninger har en lidt anden brug end de prototypiske, der mere har at gøre med tekstsammenhæng og topikalisering. Med artiklen har jeg søgt at bidrage med et mere sammenfattet og nuanceret bud på hvad der indbefatter adverbielle kløvninger i dansk, end der tidligere har foreligget i den danske kløvningslitteratur. Fremtidig forskning kan med fordel undersøge empirisk – for eksempel eksperimentelt – om adverbielle kløvninger fokuserer på samme måde som andre kløvninger.

Referencer

- Boye, Kasper & Peter Harder. 2007. Complement-taking predicates: Usage and linguistic structure. *Studies in Language* 31. 569-606.
- Brink, Lars. 1997. Den danske der-konstruktion: Ophævelse af anakoluti. I *Danske Studier* 1997. København: C.A. Reitzels Forlag. 32-83.
- Christensen, Marie Herget. 2018. Nyhedskløvningen. *NyS, Nydanske sprogstudier* 55. 9-39.
- Christensen, Marie Herget. 2019a. Sætningskløvninger i moderne talt dansk. *Danske talesprog* 19.
- Christensen, Marie Herget. 2019b. Sætningskløvninger koder fokus og nonfokus i dansk. *Ny forskning i grammatik* 26. 54-70.
- Christensen, Marie Herget & Andrew Stewart. kommende. Change blindness effects of word position in clefts and non-clefts in Danish.
- Delin, Judy L. 1989. *Cleft constructions in discourse*. Ph.d.-afhandling. Edinburgh University.
- Diderichsen, Paul. 1946. *Elementær dansk grammatik*. København: Gyldendalske boghandel – Nordisk forlag.
- Dik, Simon C. 1989. *The Theory of Functional Grammar, Part 1: The Structure of the Clause*. Dordrecht: Foris.
- Dyhr, Mogens. 1978. *Die Satzspaltung im Dänischen und Deutschen*. Tübingen: Verlag Gunter Narr.
- Gregersen, Frans. 2009. The data and design of the LANCHART study. *Acta Linguistica Hafnien-sia* 41. 3-29.
- Götzsche, Hans. 1998. Some Remarks on the Analysis of Clefting in Danish. *Papers from the 16th Scandinavian Conference of Linguistics, Turku/Åbo, November 14-16, 1996*.

- Hansen, Erik. 1995. Sætningskløvning i moderne dansk. I *Danske Studier 1995*. København: C.A. Reitzels Forlag. 126-146.
- Hansen, Erik & Lars Heltoft. 2011. *Grammatik over det danske sprog. Bind 3 : Sætningen og dens konstruktion*. København: Det danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Hasselgård, Hilde. 2004. Adverbials in IT-cleft constructions. *Language and Computers* 49. 195-211.
- Jensen, Torben Juel & Tanya Karoli Christensen. 2013. Promoting the demoted: The distribution and semantics of “main clause word order” in spoken Danish complement clauses. *Lingua* 137. 38-58.
- Korzen, Iørn. 2014a. Cleft sentences. Italian-Danish in contrast. I Anna Maria de Cesare (red.) *Frequency, Forms and Functions of Cleft Constructions in Romance and Germanic. Contrastive, Corpus-Based Studies*. 217-276. Berlin, München, Boston: de Gruyter
- Korzen, Iørn. 2014b. Firkløvning: En typologisk-komparativ beskrivelse af sætningskløvningsformer med eksempler fra dansk og italiensk. *Ny forskning i grammatik* 21. 163-176.
- Kristensen, Line B. 2013. *Context, you need: experimental approaches to information structure processing*. Ph.d.-afhandling. Københavns Universitet, Det Humanistiske Fakultet.
- Mikkelsen, Kristian. 1911. *Dansk Ordføjningslære*. København: Lehmann & Stage.
- Nølke, Henning. 1984. Clefting in Danish? *NyS, Nydanske Sprogstudier* 14. 72-111.
- Patten, Amanda. 2013. *The English IT-cleft: A constructional account and a diachronic investigation*. Berlin: de Gruyter.
- Prince, Ellen. F. 1978. A comparison of wh-clefts and it-clefts in discourse. *Language* 54(4). 883-906.
- Togeby, Ole. 2009. Ordkløveri? Om sætningskløvning på dansk. In: Rita Therkelsen & Eva S. Jensen (red.) *Dramatikken i grammatikken*. Roskilde: Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet.
- Vikner, Carl. 1973. Quelques réflexions sur les phrases clivées en français moderne. *RIDS* 12. 1-16.
- Weinert, Regina. & Jim Miller. 1996. Cleft constructions in spoken language. *Journal of Pragmatics* 25. 173-206.
- Wiwel, Hylling Georg. 1901. *Synspunkter for dansk sproglære*. København: E. Bojesen.